

Палій В. П.,

Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

СЕМАНТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНКЕКТИВ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються особливості вживання інвективних лексичних одиниць для вираження вербальної агресії на основі лексем сексуального, скатологічного та екскрементального спрямування. Характеризуються лексико-семантичні, стилістичні та синтаксичні одиниці вираження інвективних інтенцій для досягнення експресивної мети образи, девалоризації, агресивного спонукання до виконання певних дій та актів зниженого характеру.

Ключові слова: інвективна лексика, образа, обценна сфера, деструктивне значення.

В статье рассматриваются особенности употребления инвективных лексических единиц для выражения вербальной агрессии с помощью лексем сексуального, скатологического и экскрементального направления. Характеризуются лексико-семантические, стилистические и синтаксические единицы выражения инвективных интенций для достижения экспрессивных целей оскорбления, девалоризации, агрессивного побуждения к выполнению определенных действий и актов сниженного характера.

Ключевые слова: инвективная лексика, оскорбление, обценная сфера, деструктивное значение.

The article focuses on the use of lexical items expressing verbal aggression on the basis of lexical units of sexual, scatological and excremental direction. Characterized by the lexico-semantic, stylistic and syntactic units of offence and insulting expression, these lexical units are used to achieve communicative goals of insult, devalorization, aggressive impulses to perform certain actions and acts of reduced order.

Key words: injektive vocabulary, insult, obscene sphere, destructive significance.

Актуальність даного дослідження зумовлена широким розповсюдженням мовної агресії індивідів в сучасних соціумах, що знаходить яскраве втілення у мові та мовленні героїв художніх, публіцистичних творів французьких авторів; значимістю лексико-семантичних, інтонаційно-сміслових і стилістичних способів вираження агресії при передачі емоцій ворожості, гніву, огиди і презирства, а також реалізації відповідної інтенції адресанта; недостатньою вивченістю окремих аспектів семантики мови і мовлення, що функціонують в якості засобів передачі вербальної агресії у французькій літературі та усному мовленні.

Метою цієї роботи є виявлення комплексу способів прояву вербальної агресії для вираження негативних інтенцій мовця та досягнення деструктивної комунікативної мети.

Об'єктом вивчення даної статті є лексико-семантичні, синтаксичні, граматичні та стилістичні способи вираження вербальної агресії як засобу емоційного реагування, мета якого полягає в навмисній образі, заподіянні шкоди адресату або вираженні негативних емоцій у французькій мові. Очевидно, що дослідження такого важливого розділу лексики, як інвектива, повинне проводитися в аспекті національної специфіки їх функціонування в різних культурних спільнотах. Крім того, актуальність дослідження зумовлена недостатньою вивченістю більшості питань, пов'язаних з визначенням місця інвективи в системі мови, способами утворення ненормативної та обценної лексики і умовами її функціонування. Визначення власне лінгвістичної природи інвективної лексики та розгляд її мовного статусу є початковим етапом у дослідженні концептуальних основ лихослів'я, оскільки дозволяє сформулювати чітке розуміння обценізмів як мовних одиниць і визначити їх місце серед інших лексем.

Російський лінгвіст О. Дуличенко [1] наголошує, що тіло людини являє собою єдність багатьох складників, які називають то частинами, то органами, то членами. Проблеми функціонування інвективної лексики і вербальної агресії присвячені роботи російських, українських і зарубіжних дослідників (В.І. Жельвіс, А.Ю. Позолотін, О.В. Саржина, Л.О. Ставицька, С. Rouaугенс, С. Légaré, J.-P. Pichette та інші). Методологічною основою дослідження послужили лексико-семантична інтерпретація лихослів'я П. Гіро [13], К. Руайренк [15], а також лінгвістичний аналіз лайок В.І. Жельвіса [3].

Матеріалом дослідження послужили зразки французької інвективної лексики зібраної шляхом часткової вибірки з лексикографічних джерел, інтернет-ресурсів, а також зразки художніх та публіцистичних творів французьких письменників. У всіх без винятку культурах існує ціннісно значуща домінанта, пов'язана з сексом, функціями виділення, назвами тварин і т. ін. Такі номінативні лексичні одиниці використовуються з інвективною та обценною метою. Лайливу лексику В. Мокієнко [4] класифікує за двома типами: «анально-екскрементальний» та «сексуальний». Французьку обценну лексику В. Мокієнко відносить до першого типу. П.Гіро, розмірковуючи про явище інвективи у французькій мові, пише: «Саме образ тіла, зокрема, його найбільш «низькі» частини – живіт і статеві органи – і служить «глибинною» підставою семіології та лексикології «грубості» (...), статеві органи, дефекація і гниття є архетиповими в «антицінністній», що заперечує всяку цінність системі» [13, с. 8]. Так, образ жіночих геніталій є найбільш табуйованим, оскільки позначає «слабкий, безвольний» об'єкт, на який спрямована дія. Як вважає Ж. Гійерон, 80 % образливих слів пов'язані зі сферою сексу та скатології [14]. Про подібну символіку матеріально-тілесного низу, або заду, свідчить значна кількість одиниць (156) які позначають цю частину тіла у французькій мові [17]. Таким чином, розмірковуючи про французьке лихослів'я сьогодні, ми можемо говорити про деякі базові архетипові «схеми», що увібрали в себе безліч самих різних денотатів, зокрема жіночий статевий орган, де така номінація використовується з обценною метою: *guichet n.m.: terme passablement vulgaire pour désigner un «sexe féminine passablement étroit»* [16], *cramouille n.f.: Elle traverse une période de longue abstinence sexuelle forcée. Alors comme elle sait que tu*

la kiffes malgré tout ce qu'elle t'a fait endurer, elle veut t'emprunter juste un soir le temps de se soulager la boîte à cramouille, et te rejeter comme une merde [8, с. 47].

К. Руайренк, слідом за П. Гіро, відзначає «загальну спрямованість образ до однієї і тієї ж мети: утвердження чоловіка перед обличчям жінки і перед іншими чоловіками за рахунок приниження когось іншого» [15, с. 108]. В основі статевого акту, як зазначає П. Гіро, лежить уявлення про «удар» (*coup*), який породжує всяку дію і є своєрідним поштовхом до цього дійства [13, с. 47]. Наприклад, *tirer un coup* vt: *J'ai dormi et ce matin j'ai été réveillé par des coups. Ça faisait tac tac tac tac et puis tactactactac et puis tacatacatatacatatacatatac et puis plus rien. Mes voisins tiraient un coup à 8h du matin un lundi avant d'aller au travail, ce qui démontre un bel enthousiasme, et aussi une certaine capacité à baiser à peine réveillé, avec la vessie pleine et la bouche pâteuse* [18]. Інколи, такі дієслова вживаються не з обценною, а з експресивною комунікативною метою: *mettre* vt: *Belle débutante française se fait mettre!* [8, с. 111], *calcer* vt: *Le pilote devait être dans les hâtes de rentrer calcer sa bergère, car il posa son fer à souder avec dix broquilles d'avance sur la piste de Genève Cointrin* [16, с. 34]. Наступним інвективним міфом є дефекація і скатологізми, які, на думку В.І. Жельвіса, втілюють у собі нечистоту і «міцно асоціюються у французів зі статевою розпустою» [3, с. 234]. Ключовою морфемою даного лексико-семантичного поля служить словоформа *merde* n.f., яка семантично і морфологічно мотивує експресивність похідних одиниць. Ось як характеризує семантику даного денотата Ж. Гійерон: *Ce terme prouve le genie humain de recyclage; à partir de ses excréments, il peut fabriquer un juron tout simple pour traduire déconvenu ou une douleur après le passage du marteau sur un doigt, «merde!»; qualifier une personne, un événement, un objet par un «tout ça c'est de la merde»... En fait, avec la merde, on peut pratiquement tout faire en matière d'insultes et injures: caca (version enfantine); zut, bordel de merde; allez vous faire voir; c'est nul, degueulasse; melasse, merdier; trou du cul* [14, с. 100].

Міфологічний та психолінгвістичний аналіз сучасних французьких інвективних слововживань показує загальне домінування деструктивного начала в обценізмах. Найбільш сильними за своїм інвективним впливом на адресата є табуйовані лексеми, які пов'язані зі скатологічним та екскрементальним образами, оскільки саме вони виявляють більшу, порівняно з «сексуальними» інвективами, спрямованість до негативної сторони значення. Особливо яскраво це видно на прикладі іменника *merde* n.f. та похідних: *merdas, se, n.m. ou n.f. (merdeux, baton merdeux, tige merdeuse, merde ambulante)* [14, с. 100]. Викликає інтерес метафоризація таких словосполучень, яка пом'якшує інтенсивність обценізму та набуває комунікативної інтенції: *couler un bronze* v.t. *J'imagine bien le service «innovation» chez Free: «Hey les gars ce matin, j'étais en train de couler un bronze dans mes toilettes, et je me suis dis: pourquoi pas mettre à dispo une API pour piloter la Box HD?»* [8, с. 47], *démouler un cake* vt: *Dans un prochain billet je te montrerai comment se nourrir dans un lit avec une perf ainsi que la méthode pour démouler un cake dans un tube relié au tout-à-l'égout* [8, с. 57]. Згідно класифікації П. Гіро [13, с. 60], виділяємо лексико-семантичні групи табуйованих одиниць, висхідних до сексуальної моделі, вираженої іменником *con*. Обценізми, похідні від даного слова, виявляють майже абсолютне домінування негативного значення над позитивним, що обумовлено подвійною вмотивованістю як експресивного семантичного компонента, в основі якого лежить табуйована форма *con*, так і морфологічного на основі пейоративних афіксів (-ard-, -asse-) : *connasse* n.f. *Aujourd'hui, je retrouve sur mon capot une rose accompagnée d'un numéro de téléphone. Émoustillée, je compose le numéro. – C'est vous la connasse qui s'est garée en double file devant ma voiture? Bougez pas, j'arrive, j'ai deux mots à vous dire* [8, с. 46].

Таким чином, ці обценізми несуть в собі значний інвективний потенціал та вважаються найбільш образливими в сучасній французькій мові. Інвектива є також комунікативно – спрямованою одиницею і її розуміння є неможливим поза сферою людського спілкування: *Par – dessus le marché, Madame Rosa essayait de remuer le cul comme dans un sex-shop, mais comme chez elle, le cul dépassait les possibilités humaines...siyyid! Je crois que c'était la première fois que j'ai murmuré une prière, celle pour les mahboul, mais elle a continué se tortiller avec un sourire coquin et une chatte comme je ne le souhaite à personne* [12, с. 161]. Поняття обценної лексики традиційно передбачає стилістично знижені лексичні одиниці, пов'язані з сексуальною сферою людського життя, а також скатологічну лексику, пов'язану з процесами дефекації.

В інвективному лексичному інвентарі ми, слідом за Г. В. Дмитрієнком [2], виділяємо дві основні групи: експлетивні (імпресивні) та агресивні (експресивні) інвективи. До експлетивних (імпресивних) інвектив відносяться ті лексичні одиниці, які використовуються мовцем для висловлення власного ставлення не до людини, а до описуваної ситуації в цілому. Мова йде про вигуківі інвективи, або власне лайки: *Elle respectait les croyances des autres, la vache, mais je l'ai vue manger du jambon* [12, с. 53]. Агресивні інвективи, в свою чергу, поділяються на інвективні номінації особи (ІНО) та інвективні імперативи. Інвентар ІНО включає в себе як власне інвективи (пейоративні позначення недоліків людини, агресивність яких закріплена вже на рівні мови), і потенційні інвективи (мовні одиниці, що містять у своїй семантиці негативну оцінку, потенціал образи і в певній ситуації здатні вживатися, або сприйматися адресатом як складові вербальної агресії): *...je ne suis pas héréditaire, je ne vais pas tuer ma pute de mère parce que c'est déjà fait, Dieu ait son cul, qui a fait beaucoup de bien sur cette terre, et je vous emmerde tous, sauf Madame Rosa qui est la seule chose que j'aie aimée ici...* [12, с. 235]. Інвективні імперативи це агресивні вербальні спонування співрозмовника здійснити неprestижну, принизливу, засуджану суспільством дію: *mange ma chatte, nique ta mère, suce ma bite, fais-moi léchouille, pinauculmettable*. Семантика ІНО завжди відображає фізичні та духовні якості людини, що піддаються осуду з боку носіїв даної мови і культури. Найчастіше, вигуківі інвективи (лайки) є результатом морфологічної транспозиції іменників і, рідше дієслів, прикметників і займенників. Приклади такої вигуківі модальності для підсилення інвективного впливу, знаходимо у творах французького письменника Луї – Фердинанда Селіна: *Ah! vache! de saligaud de vache! Ah! il m'étripe le voyou! Jamais j'aurais cru possible!... Et moi, empotée!...* [9, с. 970]. Нерідко інвективні одиниці, застосовані з метою пейоративного звертання, викликають реакцію адресата з метою самозахисту, яка перетворюється на обценний наступ останнього: *Yop! Eh! dis donc! hop!*

Ferdinand! tu dis plus bonjour folichon! Grand tordu! crâneur malpoli! Où que tu te précipites? [9, с. 11]. Інвектор підсилює агресивну характеристику адресата, розвиваючи конфлікт та підсилюючи образи, застосовуючи імпресивні одиниці *belle bite* та *affreux* [9, с. 12]. Відбувається діалог на основі віднесення інвектума до усталеного в лінгвокультурах типажу носія з домінуванням сексуальних та грубих образ: *Chère morue! Vieux croulant, coquin putassier! vieux trousseur! Ravageur de pertes! honteux! honteux prostateux! Mange-foutre! Navrante ordure! Fleur de fosse, barbaque d'épandage!* Відповідь : *Navrante âme d'étron! pipi* [9, с. 11-13]. Далі інвектор продовжує акумулювати та конкретизувати мовні засоби, активізуючи агресивне спілкування: *Fruit de la mer! t'es en l'air! vieux gaz! Plumet! Baudruche! [...] culotté fretin!* [9, с. 13]. Інколи зміст образ є відсутнім, інвектива залишається не вираженою через свою слабку інформативну наповненість, але присутньою в синтаксичній структурі висловлювань за допомогою акумуляції дієслова *dire* та вигуків: *Et que tout enivré t'as... t'as... t'as... comme ça qu'il a dit!... qu'elle a dit!... qu'ils ont dit!... que si... si... que ça... que... que... si... qu'à... voilà!...*[9, с. 13]. Врешті-решт, гнів «ображеного» перевищує межу та продукує цілу серію набагато сильніших інвектив сексуально-скатологічного характеру, підсилені вживанням імперативу та субжонктиву: *Passe-moi donc l'encre de la Seine... tu vas voir comment j'ai à dire... comme je me la trempe la bite dans du vitriol! si ça va fulminer, embraser, crépiter la supplique! que j'aurai jamais pire foutu qu'au moment qu'on me pisse au cul! Mords crevasse! Amène moi quelque étron solide, tout près là!... [...] que je trempe ma plume dare dare... que je l'humecte... Maintenant dévergonderie!... retourne à tes gogs! t'es sortie pour rien... immerge!* [9, с. 15]. ІНО в прямій формі можуть використовуватися як єдиний і самостійний засіб номінації третьої особи, яка не є безпосереднім учасником даного комунікативного акту. Інвектива на основі евфемізму є зразком вдалого агресивного порівняння, застосованого до іншої особи: *... ce qu'il y a de certain, c'est que tous autant que vous êtes, c'est rien qu'un petit four que vous avez entre les jambes et encore un bien mou!* [10, с. 187].

На прикладі одиниць з творів французьких авторів Л.Ф. Селіна, Р. Гарі ми бачимо, як граматичні особливості зміни роду іменника значно посилюють деструктивний характер інвективи: *ce brebis, ce putain* [11, с. 223], *ma petite mufle d'amie* [11, с. 159], *gredine* [10, с. 253], *bandite* [11, с. 320]; зміна граматичної категорії на основі ад'єктивації іменника: *c'était fumier comme proposition* [11, с. 465], *ma putaine existence* [11, с. 542]; [...] *et se tortillait en marchant sur ses hauts talons en faisant des gestes pédés pour ameuter les clients...*[12, с. 143].

На підставі проведеного аналізу текстових фрагментів, що ілюструють агресивну комунікативну взаємодію мовців, виявилось можливим зробити висновок про те, що засоби створення агресивних висловлювань обумовлюються переважно їх лексичним, синтаксичним та граматичним наповненням, а також авторською описовою характеристикою реплік інвекторів. Таким чином, інтенсивне вираження агресивних емоцій здійснюється за допомогою лексичних стилістичних засобів. Лексичні засоби дозволяють виявити агресивність нейтральної лексики та додають експресивності мовним одиницям з негативним наповненням. Вивчення лексичних стилістичних інвективних засобів забезпечило можливість визначення їх основної функції емоційного реагування, а саме, вказівку на рівень емоцій комуніканта або його ставлення до суб'єкта спілкування. Дослідження синтаксичних засобів організації лексичних одиниць, обраних агресором, показало їх значну роль у підсиленні інвективних характеристик мовця. Інвективний спосіб спілкування продовжує залишатися активно діючим агресивним засобом майже у всіх соціальних групах, хоча в цьому відношенні між групами можливі значні розбіжності.

Перспективним для подальшого дослідження є стійка життєздатність та активність цього лексичного контенту, його об'єктивна необхідність в системі утворення і сприйняття мовлення.

Література:

1. Дуличенко А. Д. Язык и тело. Большой словарь мата. Т. – СПб. : ООО Изд-во «Лимбус Пресс», 2005. – С. 35-48.
2. Дмитриенко Г. В. Вербальная инвектива в англоязычном лексическом субстандарте. Дисс. к.ф.н. Пятигорск. – 2007. – 166 с.
3. Жельвис В. С. Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира. – М. : Ладомир. – 2001. – 350 с.
4. Мокиенко В. М. Русская бранная лексика: цензурное и нецензурное. – Русистика. Берлин. – 1994. – №1/2. – С. 50-73.
5. Позолотин А. Ю. Инвективные обозначения человека как лингвокультурный феномен (на материале немецкого языка). Дисс. к.ф.н. Волгоград. – 2005. – 248 с.
6. Саржина О. В. Полиситуативность инвективной лексики // IV Сибирская школа молодого ученого. Томск. – 2001. – Т.2. – С.105-109.
7. Ставицька Л. О. Українська мова без табу. Словник нецензурної лексики та її відповідників. Обценізви, евфемізми, сексуалізми. – К. : Критика, 2008. – 454 с.
8. Ch. Boutler. Putain de merde [Електронний ресурс] Charles Boutler.– 1997-2012.– 249 p. – Режим доступу : <http://www.lulu.com/shop/charles-boutler/putain-de-merde/paperback/product-20174044.html>
9. L-F. Céline. Mort à crédit, Romans I. – Paris : Gallimard, 1958. – 296 p.
10. L-F. Céline. L'école des cadavres. – Paris : Editions Denoel, 1938. – 300 p.
11. L-F. Céline. Voyage au bout de la nuit. – Paris : Edition Henri Godard, Pléiade Gallimard, 1988. – 1582 p.
12. R.Gary. La vie devant soi. – Barcelone : Mercure de France, 2008. – 273 p.
13. Guiraud P. Les gros mots. – Paris : 2 éd. P.U.F. «Que sais-je?». – 1976. – 124 p.
14. Gilles Guilleron. Le Petit Livre des gros mots. – Paris : Éditions First, 2007. – 160 p.
15. Rouayrenc Catherine. Les gros mots. – Paris, 3e éd., P.U.F. «Que sais-je?», 1998. – 128 p.
16. San-Antonio. Papa, achète-moi une pute. – Paris : Fleuve Noir, 1989. – 218 p.
17. <http://www.languefrancaise.net/bob/syno.php?id=139&synonyme=anus>
18. <http://www.google.com.ua/search?q=2011%5D.&oq;&oq2007;2009&oq>